

**YASHIL LOYIHALARNI MOLİYALASHTIRISHDA TIJORAT BANKLARI
MANFAATLARINI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH****Sobirov Bobur Oybek o'g'li**Tel: +998977623115 Email: boburjon3649@gmail.com<https://doi.org/10.5281/zenodo.20186295>

Annotatsiya. Maqolada yashil loyihalarni moliyalashtirishda tijorat banklari manfaatlarini boshqarish masalasi o'rganilgan. Bank manfaatlari daromadlilik, likvidlik, kredit riski, kapital yetarliligi, reputatsion barqarorlik va ESG talablariga moslashuv nuqtai nazaridan tahlil qilindi.

Tadqiqotda yashil kredit portfeli, ekologik va ijtimoiy risklarni baholash, imtiyozli resurslar, yashil obligatsiyalar hamda monitoring tizimlari o'rtasidagi bog'liqlik yoritilib, bank manfaatlari va ekologik natijalar muvozanatini ta'minlovchi amaliy mexanizmlar taklif etildi.

Kalit so'zlar: yashil moliya, tijorat banklari, yashil loyiha, manfaatlarni boshqarish, ESG risk, kredit portfeli.

Abstract. The article examines the management of commercial banks' interests in financing green projects. The interests of banks are analyzed in terms of profitability, liquidity, credit risk, capital adequacy, reputational stability and adaptation to ESG requirements. The study highlights the relationship between green loan portfolios, environmental and social risk assessment, concessional resources, green bonds and monitoring systems, and proposes practical mechanisms to balance bank interests with environmental outcomes.

Keywords: green finance, commercial banks, green project, interest management, ESG risk, loan portfolio.

Аннотация. В статье исследуется управление интересами коммерческих банков при финансировании зеленых проектов. Интересы банков анализируются с позиции доходности, ликвидности, кредитного риска, достаточности капитала, репутационной устойчивости и адаптации к ESG-требованиям. Раскрыта взаимосвязь зеленого кредитного портфеля, оценки экологических и социальных рисков, льготных ресурсов, зеленых облигаций и мониторинга, предложены практические механизмы баланса интересов банков и экологических результатов.

Ключевые слова: зеленое финансирование, коммерческие банки, зеленый проект, управление интересами, ESG-риск, кредитный портфель.

Kirish

Yashil iqtisodiyotga o'tish sharoitida bank tizimi investitsiyalarni moliyalashtirishning yangi mezonlariga moslashmoqda. Energiya samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya, suvni tejash, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik transport loyihalari uzoq muddatli resurs, texnik ekspertiza va barqaror monitoringni talab qiladi. Shu sababli tijorat banklari uchun yashil moliyalashtirish faqat kredit ajratish jarayoni emas, balki ekologik natija, moliyaviy qaytuv va risklarni birgalikda boshqarish tizimidir.

O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi hamda xalqaro moliya institutlari tavsiyalari banklarda yashil kreditlash, yashil obligatsiyalar va ekologik-ijtimoiy risklarni boshqarish amaliyotini kuchaytirishni talab etadi. Maqolaning maqsadi yashil loyihalarni moliyalashtirishda tijorat banklari manfaatlarini aniqlash, ular bilan bog'liq risklarni tahlil qilish va manfaatlar muvozanatini ta'minlovchi mexanizmlarni asoslashdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda tizimli yondashuv, taqqoslama tahlil, mantiqiy umumlashtirish va risk-menejment yondashuvlaridan foydalanildi. Tahlil markaziga “bank manfaatlari - loyiha samaradorligi - ekologik natija - risk darajasi” zanjiri qo'yildi. Ushbu yondashuv bankning daromadlilik va xavfsizlik manfaatlarini loyiha beradigan ekologik samara bilan bog'liq holda baholash imkonini beradi.

Metodologik asos sifatida iqlim bilan bog'liq moliyaviy risklarni boshqarish tamoyillari, yashil moliya bo'yicha xalqaro tavsiyalar va O'zbekistonning yashil o'sishga oid dasturiy hujjatlari o'rganildi. Bu manbalar banklarda boshqaruv organlari nazorati, ichki siyosat, sektor limitlari, ekologik due diligence va hisobot berish mexanizmlarini shakllantirish zarurligini ko'rsatadi.

Tijorat banklari manfaatlari va mavjud muammolar

Tijorat banki yashil loyihani moliyalashtirishda bir nechta manfaatni ko'zlaydi: foiz daromadi va portfel rentabelligi, kreditning o'z vaqtida qaytishi, likvidlik va kapital yetarliligi me'yorlariga rioya etish, reputatsion barqarorlik hamda xalqaro resurslarga chiqish imkoniyatini kengaytirish. Yashil moliyalashtirish to'g'ri tashkil etilsa, bank uchun yangi mijozlar segmenti, arzonroq uzoq muddatli resurslar va ESG talablariga mos imidj yaratadi.

Biroq yashil loyihalarda muddat va resurs nomutanosibligi, texnologik noaniqlik, garov yetishmovchiligi, ekologik natijani o'lchash qiyinligi va “greenwashing” xavfi mavjud. Bank xodimlarida texnik-ekologik bilimlar yetarli bo'lmasa, loyiha haqiqatan yashil ekanini baholash murakkablashadi. Natijada kredit riski bilan birga reputatsion, bozor, iqlim va operatsion risklar ham ortadi.

Manfaatlarni boshqarish mexanizmlari

Institutsional mexanizm bank ichida yashil moliyalashtirish siyosati, mas'ul bo'linma, kredit qo'mitasida ekologik mezonlarni ko'rib chiqish tartibi va rad etiladigan faoliyatlar ro'yxatini joriy etishni nazarda tutadi. Yashil loyiha maqomi ichki taksonomiya yoki milliy mezonlar asosida belgilanib, kredit hujjatlariga ekologik indikatorlar kiritilishi zarur.

Moliyaviy mexanizm kredit shartlarini loyiha risklari va ekologik natijaga bog'lash orqali bank manfaatini himoya qiladi. Masalan, energiya tejallishi, emissiya kamayishi yoki suv sarfi qisqarishi belgilangan ko'rsatkichlarga erishsa, foiz stavkasini pasaytirish; ko'rsatkichlar bajarilmasa, standart shartlarga qaytish mumkin. Kafolatlar, sug'urta, xalqaro kredit liniyalari, blended finance vositalari va yashil obligatsiyalar bank likvidligi hamda rentabelligini qo'llab-quvvatlaydi.

Risk-menejment mexanizmi kredit riski bilan birga iqlim, ekologik, texnologik va reputatsion risklarni baholashni talab qiladi. Bank pul oqimini tahlil qilayotganda energiya narxlari, uskuna samaradorligi, texnik xizmat xarajatlari, davlat imtiyozlari va sug'urta qoplamasini hisobga olishi lozim. Ekologik va ijtimoiy due diligence, stress-test, sektor limitlari, mustaqil texnik ekspertiza va garovni qayta baholash risklarni kamaytiradi.

Monitoring mexanizmi kredit ajratilgandan keyin moliyaviy intizom bilan birga ekologik ko'rsatkichlarni kuzatishga qaratiladi. Bank energiya iste'moli kamayishi, qayta tiklanuvchi energiya ishlab chiqarish hajmi, CO2 ekvivalenti qisqarishi, suv tejallishi yoki chiqindilar qayta ishlanishini qayd etishi kerak. Ushbu ma'lumotlar ESG hisobotlari va investorlar oldidagi majburiyatlar uchun asos bo'ladi.

Taklif etilayotgan model va amaliy tavsiyalar

Tijorat banklari uchun manfaatlarni boshqarishning besh bosqichli modeli taklif etiladi:

- 1) loyiha yashil maqomini aniqlash;
- 2) moliyaviy, ekologik va ijtimoiy risklarni baholash;
- 3) kredit shartlarini risk va ekologik natijaga moslashtirish;
- 4) yashil portfel ulushi, sektor konsentratsiyasi va likvidlik ta'sirini monitoring qilish;
- 5) ekologik natijalar bo'yicha hisobot tayyorlab, bank strategiyasiga qayta aloqa berish.

O'zbekiston bank tizimida yashil moliyalashtirish mahsulotlarini standartlashtirish muhim.

Quyosh panellari, energiya samarador uskunalar, issiqlik nasoslari, suv tejoychi texnologiyalar, ekologik transport va chiqindi qayta ishlash loyihalari bo'yicha namunaviy kredit mahsulotlari ishlab chiqilsa, ekspertiza xarajatlari kamayadi va mijozlar uchun jarayon soddalashadi.

Yirik loyihalarda ekologik ekspertiza, monitoring rejasi va bajarilishi majburiy indikatorlar shartnoma darajasida mustahkamlanishi kerak. Kichik va o'rta biznes loyihalarida garov yetishmovchiligini kamaytirish uchun kafolat fondlari, risklarni taqsimlash mexanizmlari va xalqaro moliya institutlari kredit liniyalaridan keng foydalanish maqsadga muvofiq. Bank xodimlarini yashil bank ishi, ESG hisobotlari va texnik indikatorlar bo'yicha muntazam o'qitish kredit sifati va portfel barqarorligini oshiradi.

Xulosa

Yashil loyihalarni moliyalashtirish tijorat banklari uchun yangi daromad manbai bo'lishi bilan birga, maxsus risklarni ham yuzaga keltiradi. Bank manfaatlarini samarali boshqarish uchun yashil kreditlash alohida mahsulot emas, balki strategiya, risk-menejment, likvidlik boshqaruvi va ESG hisobot tizimi bilan integratsiyalashgan jarayon sifatida tashkil etilishi zarur.

Tadqiqot natijalari tijorat banklarining yashil moliyalashtirishdagi manfaatlari moliyaviy, prudensial, reputatsion va strategik manfaatlar majmui ekanini ko'rsatadi. Institutsional, moliyaviy, risk-menejment va monitoring mexanizmlarini uyg'un qo'llash kredit portfeli sifatini oshiradi, bank risklarini pasaytiradi va O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tishni moliyaviy qo'llab-quvvatlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori. "2019-2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida".
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son qarori. "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining yashil iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida".
3. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for the effective management and supervision of climate-related financial risks. Bank for International Settlements, 2022.
4. IFC. Uzbekistan, Ready for a Green Future. International Finance Corporation, 2021.
5. IFC Green Banking Academy. Green transformation of banks: strategy, capacity building, products and tools. International Finance Corporation, 2024.
6. Nocoń, A. ESG risk management in banks. Scientific Papers of Silesian University of Technology, 2024.

7. OECD. Financing Uzbekistan's Green Transition. OECD Publishing, 2023.
8. Sustainable Banking and Finance Network. Global Progress Brief 2024. World Bank Group, 2025.
9. UNEP Finance Initiative. Climate risk and sustainable finance guidance for banks. UNEP FI, 2022.
10. World Bank. Towards a Greener Economy in Uzbekistan. World Bank Group, 2022.